

انعکاس اخلاق حرفه‌ای در برنامه درسی رشته پرستاری

دکتر سیروس اسدیان^{*}، وحیده رحیم‌زاده

گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

تاریخ دریافت: 95/12/3، تاریخ پذیرش: 96/2/27

چکیده

زمینه: امروزه اخلاق حرفه‌ای همواره یکی از مباحث بسیار مهم در جامعه است که مورد توجه بسیاری از جمله نظام‌های آموزشی قرار گرفته است. بر این اساس هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی انعکاس اخلاق حرفه‌ای در برنامه درسی رشته پرستاری در دوره کارشناسی می‌باشد. **روش:** روش این پژوهش پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری شامل دانشجویان سال‌های سوم و چهارم و پنجم کارشناسی رشته پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز بود که تعداد آن‌ها 150 نفر بودند و نمونه آماری طبق جدول مورگان 108 نفر بود که با روش تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌های مربوط به این پژوهش از پرسشنامه محقق - ساخته استفاده شد. جهت تحلیل داده‌ها از روش‌هایی همچون فراوانی، درصد، میانگین، انحراف استاندارد و آزمون‌های تی تک نمونه‌ای و رتبه‌بندی فریدمن استفاده شد. **یافته‌ها:** یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که در سطح خطای $a = 0/05$ با توجه به این که مقدار معنی‌داری عدد $0/001$ شده و کمتر از $0/05$ می‌باشد و نیز با توجه به مقدار t که همگی بیشتر از مقدار t جدول $(1/96)$ شده است می‌توان ادعا کرد که فرض صفر رد می‌شود. نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد که مؤلفه وفاداری با میانگین $7/25$ در بالاترین رتبه و برتری جویی و رقابت‌طلبی با میانگین $3/21$ در پایین‌ترین رتبه قرار می‌گیرند.

نتیجه‌گیری: از دیدگاه دانشجویان، اخلاق حرفه‌ای در برنامه درسی این رشته تا اندازه‌ای مطلوب انعکاس یافته است. همچنین در بین مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای مفهوم وفاداری، مسئولیت‌پذیری و صادق بودن بیشترین انعکاس را در برنامه درسی این رشته داشته است.

کلید واژگان: برنامه درسی، اخلاق حرفه‌ای، پرستاری

سراغاز

از دیرباز بحث اخلاق و آموزش اخلاق یکی از دغدغه‌های مهم بشری بوده است و انسان‌ها در دوره‌های مختلف تاریخی چه در امورات روزمره و چه در عرصه تعلیم و تربیت همواره با این چالش مواجه بوده‌اند و عکس‌العمل‌های مختلفی به آن داشته‌اند. می‌توان گفت اخلاق شامل اصول و ارزش‌هایی است که بر رفتارهای فردی و جمعی، تحت عنوان درست یا غلط، حاکمیت دارد (1). اخلاق حافظ فعالیت‌های بشر از میل و گرایش به هرگونه انحراف و کج‌روی است (2). کمیسیون مشترک اعتباربخشی سازمان‌های مراقبت بهداشتی، اشاره می‌کند که «اخلاق شاخه‌ای از فلسفه است که با رویکردهای سیستماتیک به موارد اخلاقی از قبیل تمایز بین درست و غلط و عواقب اخلاقی اعمال انسان سروکار دارد» (3).

اما آنچه حائز اهمیت است این است که اخلاق و ارزش‌های اخلاقی سهم عمده‌ای در جهت‌دهی رفتار انسان در عرصه‌های کار و فعالیت

وی دارد (4). یکی از این عرصه‌ها، فعالیت‌های تحصیلی و آموزشی است. واقعیت این است که برنامه‌های درسی برای ساختن انسان‌ها بیش از هر چیز بر ملاحظات اخلاقی استوار است. با انسان‌های اخلاقی است که می‌توان جهانی امن برای زندگی کردن مهیا ساخت (2). یادگیری اخلاق می‌تواند اثربخشی دانش‌آموختگان هر رشته‌ای را از جمله رشته پرستاری به‌عنوان مراقبت‌کنندگان و تصمیم‌گیرندگان بالینی افزایش دهد؛ بنابراین تربیت پرستاران حرفه‌ای که قادر باشند در تصمیم‌گیری‌ها و چالش‌های اخلاقی به نحو مؤثری عمل نمایند، از زمان دانشجویی آن‌ها لازم است و آمادگی برای مسئولیت‌پذیری‌های اخلاقی بایستی بخشی از آمادگی برای نقش حرفه‌ای در دانشجویان پرستاری باشد (5). لذا اینجاست که بحث آموزش اخلاق حرفه‌ای به‌ویژه در این حوزه اهمیت چشمگیری پیدا می‌کند.

اخلاق حرفه‌ای مفهومی است که در سال‌های نه‌چندان دور مورد توجه قرار گرفته است. مفهوم اخلاق حرفه‌ای دربردارنده تمام بایدها و نبایدهایی است که شاغلان باید به آن پایبند باشند. این مفهوم قسمت مهمی از زندگی حرفه‌ای هر فردی را شکل می‌دهد (6). به بیانی دیگر

^{*} نویسنده مسؤول؛ نشانی الکترونیکی: dr.sasadian @ gmail.com

موضوع به حدی است که گاهی بر جنبه‌های علمی و فنی کار پرستاری برتری می‌یابد. این نکته فقط یک برداشت و احساس نیست که ناشی از طبع انسان و گرایش او به حسن خلق باشد، یعنی موضوعی منطقی است، زیرا توجه به اخلاقیات در حرفه پرستاری، الزام به یادگیری مداوم و انجام کار صحیح را به دنبال خواهد داشت (15). لذا با این بیان می‌توان اخلاق حرفه‌ای را مرکز و جوهره آموزش پرستاری حرفه‌ای دانست (16). اما متأسفانه تاکنون در حوزه اخلاق، رشته پرستاری و اخلاق حرفه‌ای این رشته تا حد زیادی تابع تخصص‌های پزشکی بوده‌اند و وجود اخلاق پرستاری به‌عنوان موضوع مستقل موردعنایت چندانی واقع نشده است. این در حالی است که بنا بر مطالعات موجود، حدود 11 درصد از پرستاران هرروز و 36 درصد هرچند روز یک‌بار با چالش‌ها و مشکلات اخلاقی روبه‌رو هستند (8).

از طرفی هم مطالعات صورت گرفته در این زمینه حاکی از وجود مشکلاتی در عملکرد پرستاران در این حوزه می‌باشد. به‌طوری‌که نتایج برخی تحقیقات حاکی از آن است که میزان آگاهی و به‌کارگیری اصول اخلاقی در مراقبت و تصمیم‌گیری بالینی در پرستاران دانشگاه شیراز در حد مطلوب نبوده و دانش اخلاقی در محیط واقعی کار به اجرا گذاشته نشده است (17). برخی دیگر نیز به این نتیجه رسیده‌اند که هرچند در دهه گذشته پرستاران از نظر آموزشی تا حد زیادی برای مواجهه با موضوعات جدید سلامت آماده شده‌اند، اما هنوز احساس می‌کنند که توانایی روبرو شدن و حل معضلات اخلاقی مربوطه را ندارند (18). فقدان صلاحیت‌های اخلاقی به‌نوعی استرس در کار پرستاری تبدیل شده است (19). همچنین مطالعات انجام شده بر روی دانشجویانی که در شرف فارغ‌التحصیلی هستند، نشان از تردید آن‌ها در توانایی مواجهه شدن با مشکلاتی دارد که ماهیت اخلاقی دارند (20). مطالعات صورت گرفته بر روی بیماران نیز مؤید این است که در بعد مسئولیت‌پذیری 40 درصد، در بعد ارتقاء کیفیت مراقبت از بیمار 45 درصد و در بعد احترام به بیمار 69 درصد معیارهای اخلاق حرفه‌ای رعایت شده است (14). همچنین در اغلب تحقیقات بر لزوم تدوین آیین‌ها و چالش‌های ناشی از کمبود اخلاق تأکید شده است. در نهایت مطالعات موجود در کشور ما بر اهمیت توجه به اخلاق در این حیطه دلالت دارد (9).

بنابراین وضعیت کنونی آموزش اخلاق در حرفه پرستاری به نحوی نیست که بتوان از فارغ‌التحصیلان انتظار اخلاق حرفه‌ای کامل داشت. یکی از دغدغه‌های اصلی در آموزش پرستاران نحوه افزایش توانایی آنان در موضوعات اخلاقی است (21). بنابراین برای آموزش اخلاق نیاز به برنامه‌ریزی‌های دقیق و منسجمی است تا بتوان دانشجویان را از نظر کیفی قادر به رعایت اخلاق حرفه‌ای نمود (22). یعنی این که برنامه‌های درسی دانشجویان باید به‌گونه‌ای باشد که بتواند متخصصانی را تربیت کرد که قادر باشند اهداف این رشته را پوشش دهند (23). این در حالی است که یافته‌های برخی تحقیقات حاکی از نارسایی برنامه درسی در زمینه اخلاق حرفه‌ای است (16).

رفتار حرفه‌ای نشان‌دهنده مجموعه‌ای از قوانین و فضایل اخلاقی است و این قوانین اخلاقی برای وجود و تداوم هر حرفه‌ای ضروری است (7). درنهایت می‌توان گفت اخلاق حرفه‌ای مجموعه‌ای از کنش‌ها و واکنش‌های اخلاقی پذیرفته شده است که از سوی سازمان‌ها و مجامع حرفه‌ای مقرر می‌شود تا مطلوب‌ترین روابط اجتماعی ممکن را برای اعضای خود در اجرای وظایف حرفه‌ای فراهم آورند.

با توجه به رشد همه‌جانبه دنیای امروز در حوزه‌های متعدد، موضوع اخلاق و رعایت آن بیش‌ازپیش اهمیت پیدا کرده است به‌گونه‌ای که این حوزه همگام با سایر حوزه‌های علمی در حال رشد و تحول است. این رویکرد اخلاق - محوری بیشتر رشته‌هایی را تحت تأثیر قرار داده است که با مردم ارتباط بیشتری دارند و یا به‌عبارت‌دیگر جنبه خدماتی دارند. رشته پرستاری با توجه به ماهیت آن جزء این رشته‌هاست و مباحث مربوط به اخلاق و اخلاق حرفه‌ای باید بیشتر موردتوجه قرار گیرد.

از انتهای قرن نوزدهم و با شکل‌گیری پرستاری آکادمیک و حرفه‌ای، بحث اخلاق نیز موردتوجه قرار گرفته است. هرچند موضوع اخلاق از دیرباز با حرفه پرستاری ارتباطی تنگاتنگ داشته، اما به‌صورت کلاسیک، پس از ایجاد شورای بین‌المللی پرستاران موردتوجه ویژه قرار گرفت؛ به‌طوری‌که اولین کدهای اخلاقی برای پرستاران توسط این شورا تدوین و منتشر شد. این کدها که تاکنون چندین بار مورد ویرایش قرار گرفته‌اند دارای سرفصل‌های اصلی پرستار و مردم، پرستار در عرصه عمل، پرستار و حرفه پرستاری، و پرستار و همکاران است (8).

هرچند اخلاق در همه مشاغل ضروری است اما در حرفه پرستاری این عامل ضرورت بیشتری دارد چرا که رفتار معنوی و توأم با مسئولیت پرستاران با بیماران، نقش مؤثری در بهبود و بازگشت سلامتی آنان دارد، لذا حرفه پرستاری بر پایه اخلاق استوار است (9). از طرف دیگر هم پیچیدگی مراقبت‌های بهداشتی مدرن نیاز به تحقیق و آموزش را در حوزه‌های اخلاق از جمله اخلاق حرفه‌ای پرستاری افزایش داده است (10). برخی اخلاق پرستاری را استفاده از تفکر انتقادی و تحلیل منطقی موقعیت‌های اخلاقی تعریف نموده است (11). به‌عبارت‌دیگر منظور از اخلاق پرستاری، رعایت اخلاق حرفه‌ای در ارائه مراقبت‌های پرستاری و رعایت اخلاق در عملکردهای فنی پرستاری است که براساس آن پرستار باید استانداردهای اخلاقی و اصول حرفه‌ای را که به‌طور ذاتی در یک ارتباط درمانی وجود دارند اجرا نماید (12). اخلاق پرستاری بر انجام عملکردهای صحیح و اجتناب از خطرات تمرکز دارد و پرستار در برابر ارزش‌های بیمار مسئول است (13). می‌توان اذعان داشت رعایت اخلاق حرفه‌ای جزء ماهیت ذاتی حرفه پرستاری است و رسالت حرفه پرستاری ارائه خدمات موردنیاز بهداشتی، مراقبتی، درمانی و توان‌بخشی در بالاترین سطح استاندارد جهت تأمین، حفظ و ارتقاء سلامت جامعه است (14).

اما با این که این مباحث سال‌هاست که در چنین رشته‌هایی مطرح شده‌اند اما متأسفانه چندان به‌طورجدی موردتوجه واقع نشده‌اند. امروزه دانش پرستاری تأکید زیادی بر صلاحیت‌های فنی پرستاری دارد، اما موضوع اخلاق حرفه‌ای بعضی اوقات مورد غفلت قرار گرفته است. اهمیت این

از جنبه تاریخی توجه به موضوع اخلاق در حرفه پرستاری از سال 1870 شروع شد. در آن زمان در متون پرستاری مطالب زیادی در زمینه اخلاق نوشته شد، همچنین درس اخلاق وارد برنامه درسی پرستاری شد و کدهای اخلاقی به‌عنوان راهنمای عملکرد پرستاران تدوین شدند (24). در سال‌های اخیر نیز موضوع اخلاق موج وار وارد برنامه درسی پرستاری شده است. تصور اغلب پرستاران این است که حرفه پرستاری به‌طور ذاتی کاری اخلاقی است و آن‌ها به‌طور کلی با انجام مراقبت، کار اخلاقی انجام می‌دهند و از این‌که چرا باید اخلاق را به گونه دیگر و با رویکردهای متفاوت از آنچه خود تصور می‌کرده‌اند بیاموزند، تعجب می‌کنند (25). هرچند که بر شایستگی و تعهد آموزش‌دهندگان در ارائه آموزش اخلاق تأکید زیادی شده است و اگرچه اخلاق در بسیاری از برنامه‌های درسی پرستاری مندرج گردیده است ولی در مورد چگونگی آموزش این اخلاقیات برنامه‌های منسجمی وجود ندارد. بدیهی است که تبدیل به پرستار حرفه‌ای شدن نیازمند تصمیم‌گیری اخلاقی می‌باشد و این تصمیم‌گیری اخلاقی نیازمند نوعی مؤثر از یادگیری است. در حال حاضر عمده نگرانی به دنبال توسعه و رشد کمی دانشجویان پرستاری، اطمینان از کیفیت برنامه‌های درسی پرستاری است که این موضوع برای سلامت بخش مراقبت در سراسر جهان بسیار حائز اهمیت است و جا دارد که طراحان برنامه‌های درسی به این مهم توجه ویژه‌ای داشته باشند (23). بدیهی است که برنامه‌های باکیفیت بالا، دانشجویان باکفایتی را برای آینده تربیت خواهد نمود. مؤسسات آموزشی برای اینکه بتوانند برنامه درسی باکفایتی را ارائه نمایند، باید آن‌ها را مرتب در معرض بازنگری و اصلاح قرار داده و به‌طور پویا در مقابل تحولات عوامل بیرونی عکس‌العمل مناسب نشان دهند تا بتوانند نقش مهم خود را به‌عنوان ابزار مهم رشد و تکامل یادگیرندگان برای دست یافتن به نتایج تربیتی ایفا نمایند (26).

لذا بر این اساس نگارندگان این مقاله با درک شرایط مذکور به بررسی کم و کیف برنامه درسی رشته پرستاری در دوره کارشناسی از نقطه‌نظر پوشش مفهوم اخلاق حرفه‌ای پرداخته‌اند. لازم به ذکر است که این بررسی براساس چارچوب اعلامی کادوزیر از مفهوم اخلاق حرفه‌ای شکل گرفته است که شامل ویژگی‌هایی همچون مسئولیت‌پذیری، برتری‌جویی و رقابت‌طلبی، صادق بودن، احترام به دیگران، رعایت و احترام نسبت به ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی، عدالت و انصاف، همدردی با دیگران و وفاداری می‌باشد (27).

روش

با توجه به ماهیت تحقیق، روش پژوهش حاضر توصیفی از نوع پیمایشی می‌باشد و براساس هدف نیز از نوع کاربردی است. جامعه آماری این پژوهش شامل دانشجویان سال‌های سوم، چهارم و پنجم کارشناسی رشته پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز بود که تعداد آنها براساس آمار استعلامی از دانشگاه 150 نفر بودند. نمونه آماری نیز با مراجعه به جدول مورگان و کرجسی 108 نفر در نظر گرفته شد که با روش تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. برای گردآوری

داده‌های مربوط به این پژوهش از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. ضرایب پایایی با محاسبه آلفای کرون باخ ($\alpha=0/82$) به دست آمد. جهت اطمینان از روایی صوری و محتوایی، پرسش‌نامه طراحی شده در اختیار چند نفر متخصص امر قرار گرفت و در نهایت با اصلاحاتی جزئی مورد تایید آنان قرار گرفت. در پژوهش حاضر تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی انجام گرفت. در روش آمار توصیفی از شاخص‌هایی همچون فراوانی، درصد، میانگین، انحراف استاندارد و در آمار استنباطی آزمون‌های t تک نمونه‌ای و رتبه‌بندی فریدمن برای بررسی متغیرها استفاده شد.

یافته‌ها

در ابتدا قبل از ورود به بحث تحلیل‌های استنباطی مربوط به سؤالات پژوهش با استفاده از آزمون کلمگروف اسمیرنوف از نرمال بودن داده‌ها اطمینان حاصل شد که براساس داده‌های به دست آمده، داده‌های مربوط به هر کدام از خرده‌مقیاس‌های این تحقیق دارای توزیع نرمال بوده و می‌توان از آمار پارامتریک برای تحلیل سؤالات پژوهش استفاده نمود. در ادامه با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای به تحلیل سؤال زیر پرداخته می‌شود: از نظر دانشجویان رشته پرستاری اخلاق حرفه‌ای (مسئولیت‌پذیری، برتری‌جویی و رقابت‌طلبی، صادق بودن، احترام به دیگران، رعایت و احترام نسبت به ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی، عدالت و انصاف، همدردی با دیگران و وفاداری) در برنامه درسی رشته پرستاری تا چه حد انعکاس پیدا کرده است؟

جدول 1: آماره‌های مربوط به اخلاق حرفه‌ای و هر کدام از هشت مؤلفه آن

مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای	میانگین	انحراف از معیار
وفاداری	4/008	0/708
مسئولیت‌پذیری	3/960	0/618
صادق بودن	3/947	0/886
همدردی با دیگران	3/923	0/673
احترام به دیگران	3/895	0/648
رعایت ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی	3/771	0/600
عدالت	3/721	0/628
برتری‌جویی و رقابت‌طلبی	3/179	0/508
کل	3/758	0/472

در جدول 1 آماره‌های مربوط به اخلاق حرفه‌ای و هر کدام از هشت مؤلفه آن آمده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود بیشترین میانگین مربوط به خرده‌مقیاس وفاداری 4/008 شده است، بدین معنی که مؤلفه

همان طور که در جدول 2 مشاهده می‌شود در سطح خطای $a=0/05$ با توجه به اینکه مقدار معنی‌داری عدد $0/001$ شده و کمتر از $0/05$ می‌باشد و نیز با توجه به مقدار t که همگی بیشتر از مقدار t جدول ($1/96$) شده است می‌توان ادعا کرد که فرض صفر رد می‌شود و می‌توان ادعا کرد که دیدگاه دانشجویان رشته پرستاری در خصوص انعکاس اخلاق حرفه‌ای در برنامه درسی این رشته تا اندازه‌ای مطلوب است.

در ادامه به بررسی این سؤال پرداخته می‌شود که هر یک از مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای تا چه حد در برنامه درسی رشته پرستاری انعکاس پیدا کرده است؟

برای پاسخ به این سؤال از آزمون فریدمن استفاده شده است که نتایج

وفاداری از نظر دانشجویان بیشتر از همه در برنامه درسی رشته پرستاری انعکاس یافته است. پس از آن بیشترین میانگین مربوط به مسئولیت‌پذیری است که میانگین آن $3/96$ شده است یعنی پس از وفاداری مسئولیت‌پذیری از دیدگاه دانشجویان از نظر انعکاس در برنامه درسی پرستاری رتبه دوم را به خود اختصاص داده است. در رتبه‌های بعدی نیز صادق بودن با میانگین $3/94$ همدردی با دیگران با میانگین $3/92$ ، احترام به دیگران با میانگین $3/89$ ، رعایت ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی با میانگین $3/77$ ، عدالت با میانگین $3/72$ و برتری جویی و رقابت طلبی با میانگین $3/17$ قرار گرفته اند. در ادامه به منظور بررسی دیدگاه دانشجویان از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است که داده‌های آن در جدول 2 آمده است:

آن در جدول 3 آمده است:

جدول 2: نتایج آزمون t-test - t در رابطه با نظرات دانشجویان در خصوص انعکاس اخلاق حرفه‌ای در برنامه درسی

پرستاری

مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای	t-test برای مقیاس میانگین‌ها		
	آماره t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
همدردی با دیگران	17/219	114	0/75842
مسئولیت‌پذیری	16/667	114	0/96087
احترام به دیگران	3/788	114	0/17971
صادق بودن	11/467	114	0/94783
رعایت و احترام نسبت به ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی	13/788	114	0/77174
وفاداری	12/306	114	0/72174
عدالت و انصاف	11/456	114	0/712
برتری جویی و رقابت‌طلبی	14/15	114	0/653
کل	10/15	114	0/735

جدول 3: میانگین رتبه‌بندی مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای از نظر دانشجویان براساس آزمون فریدمن

مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای	میانگین رتبه‌بندی
وفاداری	7/25
مسئولیت‌پذیری	6/54
صادق بودن	6/32
همدردی با دیگران	6/12
احترام به دیگران	5/95
رعایت ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی	4/58
عدالت و انصاف	4/41
برتری جویی و رقابت‌طلبی	3/21

ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی در بالاترین رتبه از نقطه نظر دانشجویان قرار دارد.

بحث

یافته‌های این تحقیق حاکی از این است که دانشجویانی که در این پژوهش مشارکت داشتند و به سؤالات محققان پاسخ دادند بر این باورند

همان طور که در جدول 3 مشاهده می‌شود، بررسی میانگین رتبه‌بندی مؤلفه‌ها از نقطه نظر دانشجویان نشان داد که در بین مؤلفه‌ها وفاداری در بالاترین میزان و پس از آن مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری، صادق بودن، همدردی با دیگران، احترام به دیگران و رعایت و احترام نسبت به

که برنامه درسی‌ای که آنها در طی دوران تحصیل با عناصر مختلف آن از جمله اهداف، محتوا، روش‌های تدریس، شیوه‌های ارزشیابی و تعاملات بین دانشجویان و همچنین تعاملات دانشجویان با استادان مواجه شده‌اند، توانسته است تا حد مطلوبی مفهوم اخلاق حرفه‌ای و هشت مؤلفه آن را تحت پوشش قرار دهد. در قسمت دیگر این تحقیق مشخص گردید که در بین مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای مفهوم وفاداری، مسئولیت‌پذیری و صادق بودن بیشترین انعکاس را در برنامه درسی این رشته داشته است و از طرف دیگر مفاهیم احترام نسبت به ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و احترام به دیگران در پایین تر رتبه‌های این طیف قرار گرفته‌اند.

آنچه در راستای نتایج این تحقیق قابل ذکر است این است که آنچه به‌عنوان برنامه درسی یک رشته تحصیلی در کلاس درس و با دانشجویان واقعی به مرحله اجرا می‌رسد، فقط برنامه درسی قصد-شده نمی‌باشد. این بدان معنی است که مجریان برنامه درسی (معلم‌ان یا استادان) به تبع شرایط موجود همواره تغییراتی را (مثبت یا منفی) را در این برنامه‌ها اعمال کرده‌اند که متخصصان برنامه درسی به آن برنامه درسی اجرا شده می‌گویند.

حال آن چه اهمیت دارد، این است که نتیجه این تحقیق نباید این تصور را در ما ایجاد کند که هیچ عیب و نقصی در برنامه درسی طراحی شده رشته پرستاری از حیث توجه به مفهوم اخلاق حرفه‌ای وجود ندارد، بلکه باید همواره این احتمال را در نظر گرفت که مجریان برنامه‌های درسی با درک شرایط منطقه‌ای و با شناختی که از دانش جویان خود دارند، محتوای خاصی را از برنامه حذف یا به آن اضافه می‌کنند و چه بسا مفهوم اخلاق حرفه‌ای و توجه به آن در این بستر قابل تفسیر باشد. از طرف دیگر آن چه در این تحقیق مورد سؤال واقع شده است فقط برنامه درسی رسمی نمی‌باشد بلکه به نوعی نگارندگان این مقاله به برنامه درسی پنهان نیز نیم نگاهی داشته‌اند. به عبارتی این دو قابل تفکیک از هم نیستند. بدیهی است که این نوع برنامه درسی به هیچ وجه مورد نظر طراحان برنامه درسی نبوده و هیچ برنامه و طرحی از طرف وزارت متبوع برای رسیدن به آنها وجود نداشته است، بلکه این برنامه حاصل برخوردها و تعاملات غیر برنامه ریزی شده‌ای است که در محیط‌های آموزشی و بالینی رخ می‌دهند. نکته جالب اینجاست که پژوهش‌هایی که در حوزه برنامه درسی صورت گرفته است حاکی از آن است که اثرگذاری این نوع برنامه‌ها (پنهان) به مراتب بیشتر از برنامه درسی رسمی (آشکار) است (28).

اما نکته دیگری که در تبیین یافته‌های این تحقیق باید مد نظر قرار گیرد، این است که تفاوت بسیار زیادی بین حوزه نظر و عمل وجود دارد. به عبارت دقیق‌تر می‌توان اذعان داشت که یافته‌های این تحقیق به آن چه که در محیط‌های آموزشی و برنامه‌های درسی آنها رخ داده است و بیشتر جنبه تئوریک دارد، اشاره دارد و فقط به این معنا نیست که دانش‌آموختگان این رشته به‌طور کامل آموخته‌های خود را در محیط‌های بالینی اجرا خواهند نمود. بدیهی است که علیرغم تدوین کدهای اخلاق حرفه‌ای، عدم به‌کارگیری و رعایت آن توسط دانشجویان در

موقعیت‌های واقعی، می‌تواند نتایج علمی‌ترین مراقبت‌ها را دچار خلل نماید (29). در این راستا می‌توان اذعان کرد که علی‌رغم آموزش مفهوم اخلاق در محیط‌های آموزشی، وضعیت در عرصه واقعی به گونه‌ای دیگر است. یافته‌های برخی تحقیقات حکایت از این دارد که میزان رعایت کدهای اخلاق حرفه‌ای مامایی توسط ماماها‌ی شاغل در مراکز بهداشتی و درمانی شهر تهران در حیطه‌های افشای اطلاعات مددجویان، اخذ رضایت آگاهانه از مددجو و حق تصمیم‌گیری مددجو ضعیف بوده است (30). این در حالی است که براساس تحقیقات صورت گرفته بر روی دانشجویان مشغول به تحصیل، آنان رعایت این کدهای اخلاقی را بسیار مهم قلمداد نموده‌اند. در این راستا می‌توان به نتیجه تحقیقی اشاره نمود که بر روی دانشجویان مامایی صورت گرفت. نتایج حاکی از این بود که دانشجویان این رشته براساس خود اظهاری عملکرد خود را در دوره‌های کارآموزی از بعد عمل به تعهدات حرفه‌ای مثبت ارزیابی نموده بودند و آن را چیزی در حدود 86/7 درصد اعلام نموده‌اند (29). در همین راستا می‌توان اذعان داشت که 94/8 درصد از پرستاران موافق اجرای منشور اخلاقی حقوق بیمار در مراکز درمانی هستند (31). لذا به نظر می‌رسد که اخلاق در آموزش از دیدگاه دانشجویان پرستاری اهمیت زیادی دارد اما میزان رعایت اخلاق در آموزش از دید دانشجویان در حد مطلوبی نیست (32). بنابراین می‌توان ادعا نمود که نتایج این تحقیقات به گونه‌ای مؤید تفاوت بین باورها و رفتارهاست.

اگر چه آموزش اخلاق پرستاری می‌تواند منجر به تأثیرات مثبت شود ولی در حال حاضر این آموزش‌ها کیفیت لازم را نداشته و پرستاران در زمینه صلاحیت‌هایشان در موضوع اخلاق احساس توانمندی لازم را ندارند و بیان می‌کنند که در آموزش اخلاق روش‌ها و راهبردهای مناسب و پذیرفته شده‌ای وجود ندارد (33). عده‌ای نیز بر این باورند که پرستاران با واقعیات اخلاقی کارشان فاصله زیادی دارند و همچنین 67% پرستاران آموزش اخلاق را در دوره آموزشی رسمی ناکافی دانسته‌اند (34). از طرف دیگر هم نبود آموزش اخلاقی مانعی برای گسترش اخلاق در حرفه پرستاری و حساسیت اخلاقی مطرح می‌باشد (35).

بنابراین تحول محیط‌های آموزشی و مراقبتی براساس ارزش‌های اخلاقی و حرفه‌ای پرستاری امری ضروری است (36). اخلاق ارتباط دو سویه با آموزش دارد. آموزش نیازمند اخلاق است و یکی از رسالت‌های آن ترویج اخلاق است (37). به‌طور یقین دانشجویان پرستاری به نوعی از آموزش در ساختار برنامه درسی نیاز دارند که آنها را در فهم و کاربرد اخلاق و مسائل اخلاقی در بالین توانمند سازد و این آموزش باید واقع بینانه باشد (36). چرا که پرستاران در امر مراقبت از بیمار با موقعیت‌های جدی برخورد می‌کنند که نیاز به توانایی‌های اخلاقی برای تصمیم‌گیری و عملکرد مناسب دارند (38).

واقعیت این است که برنامه‌های درسی سنتی اخلاق که شامل رعایت حقوق بیمار، گرفتن رضایت‌نامه آگاهانه و یا پروتکل‌های پژوهشی است و برای آمادگی اخلاقی دانشجویان در نظر گرفته شده، کافی نمی‌باشد (39). برنامه درسی دانشجویان باید مبتنی بر اصول صحیح

تبریز که با صبر و حوصله به سوالات پرسش نامه پاسخ گفتند، بی‌نهایت قدردانی می‌گردد.

واژه‌نامه

1. Institutional	نهاد گرا
2. Property Rights	حقوق مالکیت
3. Development	توسعه
4. Orientation Ethics	اخلاق مداری
5. Private Property Rights	حقوق مالکیت خصوصی
6. Rights to Scarcity	حقوق مربوط به کمیابی
7. Expectations	انتظارات
8. Economic Property Rights	حقوق مالکیت اقتصادی
9. Property	دارایی
10. The right to transfer ownership	حق انتقال مالکیت
11. Lawful Property Rights	حقوق مالکیت قانونی
12. Services	خدمات
13. Owned	تحت تملک
14. Neural Network	شبکه عصبی
15. Binary	باینری
16. Moral Hazard	مخاطرات اخلاقی

References

- Mahmoodian, F, Seyed Jafari SM, Keshmiri M, Azimi A, Vosoughi MH. (2013). Nurses' experiences about the challenges of nurse-physician professional relationships, in 1390. Sadra Med Sci J; 2(1): 31-42. (In Persian).
- Nasiri Valik Bani F, Navidi P,(2016). Relationship between professional ethics & organizational agility: Empowerment cognitive as mediator. Ethics in Science and Technology; 11 (2):61-68. (In Persian).
- Jackson J. (2007). Ethics, legal issues, and professionalism in surgical technology. 1st ed. New York: Thomson, Delmar Learning.
- Golparvar M. (2010). The relationship between ethics and justice education with the avoidance of deception. Ethics in Science and Technology; 5(1,2): 57-66. (In Persian).
- Esmailpoor-Zanjani S, Shanoosh N, Khoshgoftar Z, Mashouf S. (2014). Introduction to ethical codes for nursing students in Iran. Medical Ethics Journal; 7 (26):11-30. (In Persian).
- Davis M. (2009). Code making: How software engineering became a profession. Chicago, IL: Center for the Study of Ethics in the Professions, Illinois Institute of Technology.

طراحی برنامه درسی، استوار باشد و بتواند بین سه حیطه دانش ها، مهارت‌ها و ارزش‌ها تعادل پویایی برقرار نماید. در این زمینه مراجعه به نتایج برخی تحقیقات می‌تواند سودمند باشد. به‌عنوان نمونه یافته‌های برخی پژوهشگران حاکی از توجه به چهار راهبرد توسعه آموزش اخلاق پرستاری است که به شرح ذیل می‌باشد: برنامه درسی اخلاق پرستاری با رویکرد تلفیقی، آموزش اخلاق پرستاری در تمامی مقاطع تحصیلی کاردانی، کارشناسی، ارشد و دکترا، آموزش بین حرفه‌ای اخلاق پرستاری، آموزش اخلاق حرفه‌ای در بالین بیمار. محققان این پژوهش این گونه نتیجه می‌گیرند که توجه به میزان یادگیری دانشجویان در آموزش اخلاق پرستاری، استفاده از روش‌های نوین آموزش اخلاق حرفه‌ای و ارتقای دیدگاه اساتید و دانشجویان مهم‌ترین عواملی هستند که باید در رشد اخلاق حرفه‌ای پرستاری مورد توجه قرار گیرد (36). بنابراین آنچه در اینجا بسیار حائز اهمیت است این است که مدام باید برنامه‌های درسی این رشته مورد بررسی و بازبینی قرار گیرد و موانع و مشکلات احتمالی آنها در کوتاه‌ترین زمان شناسایی شود و از طرفی هم تمهیدات لازم برای اجرای دقیق برنامه‌های درسی قصد - شده اندیشیده شود تا فاصله بین این برنامه با برنامه درسی اجرا- شده و حتی برنامه درسی کسب - شده به حداقل برسد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش بیانگر آن است که دانشجویان رشته پرستاری دوره کارشناسی بر این باورند که برنامه درسی رشته آنان توانسته است تا اندازه‌ای مفهوم اخلاق حرفه‌ای و خرده مقیاس‌های آن را تحت پوشش قرار دهد همچنین در بین مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای مفهوم وفاداری، مسئولیت‌پذیری و صادق بودن بیشترین انعکاس را در برنامه درسی این رشته داشته است و از طرف دیگر مفاهیم احترام نسبت به ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و احترام به دیگران در پایین‌تر رتبه‌های این طیف قرار گرفته اند. لذا در نهایت طراحان و مجریان برنامه درسی این رشته توانسته‌اند تا حد مطلوبی به اخلاق حرفه‌ای در برنامه درسی توجه نمایند.

ملاحظه‌های اخلاقی

تلاش شد در همه مراحل پژوهش اصول اخلاقی نگارش مقالات رعایت شود از جمله اینکه در مرحله جمع‌آوری داده‌ها سعی شد به افراد نمونه اطمینان داده شود که اطلاعات آنها محرمانه خواهد ماند و همچنین در مرحله تحلیل داده‌ها از قضاوت‌های شخصی اجتناب شود و در رفرنس دهی حقوق پژوهشگران رعایت شود.

سپاسگزاری

در اجرای این پژوهش افراد زیادی سهمیم بودند. در این جا از همه آنهایی که به نوعی در تکمیل این تحقیق نقش داشتند تشکر و قدردانی می‌شود. به‌ویژه از دانشجویان رشته پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد

20. Cameron ME. (2003). Legal and ethical issues: Our best ethical and spiritual values. *J Prof Nurs*; 19(3): 117-118.
21. Gaul AL. (1989). Ethics content in baccalaureate degree curricula, clarifying the issues. *Nurs Clin North Am*; 24(2): 475-483.
22. Woods M. (2005). Nursing ethics education: Are we really delivering the good(s)? *Nurs Ethics*; 12(1): 5-18.
23. Borzou SR, Oshvandi K, Cheraghi F, Moayed MS. (2019). Comparative study of nursing PhD education system and curriculum in Iran and John Hopkins School of Nursing. *Educ Strategy Med Sci*, 9(3): 194-205. (In Persian).
24. Davis A. (1990). Are there limits to caring? Conflict between autonomy and beneficence. *Ethical and Moral Dimensions of Care*; 25-32.
25. Freidson E. (2001). *Professionalism: the third logic*. Cambridge: Polity.
26. Naseri N, Salehi S. (2008). Accreditation of nursing education in Iran: Documenting the process. *Iran J Nurs Midwifery Res*; 12(4). (In Persian).
27. Cadozier V. (2002). The moral profession: "A study of moral development and professional ethics. Available at: www.proquest.com. Accessed: 2 Jun 2017.
28. Asadian S, Moghadam M. (2015). Hidden learning: The impact of religious cartoons on religiosity of female six-grade primary students. *Cultural Research of Iran*; 8(3):133-155. (In Persian).
29. Masumi Z, Golalizadeh Bibalan F, Roshanaei GH. (2016). Observance of midwifery code of ethics among midwifery students and its related factors. *J Med Ethics*; 10(35): 11-30. (In Persian).
30. Rahimparvar FV, Nasiriani L, FarajKhoda T, Bahrani N. (2014). Compliance rate of midwives with the professional codes of ethics in maternal child health centers in Tehran. *Medical Ethics and History of Medicine*; 7(2): 46-56. (In Persian).
31. Kalani N, Dezhkam L, Zia MG. (2014). Hospital nurses toward implementation of patient rights related to Jahrom University of medical sciences in 2013: A cross-sectional study. *Journal of Education and Ethics in Nursing*; 3(4): 33-40. (In Persian).
32. Farahbakhsh F, Nuhi E, Zolali F. (2016). The importance of ethics in education and the level of complying with it from the perspective of nursing students of Kerman University of medical sciences. *Journal of Education and Ethics in Nursing*; 5(1):1-7. (In Persian).
7. Salehi T. (2017). The relationship between professional ethics of auditor and audit quality. *Ethics in Science and Technology*; 11(3):77-86. (In Persian).
8. Sanjari M. (2012). The code of nursing ethics in Iran. *Ethics and History of Medicine*; 5 (1):17-28. (In Persian).
9. Sanjari M, Zahedi F, Larijani B. (2008). Ethical codes of nursing and the practical necessity in Iran. *Iranian J Publ Health*; 37(1): 22- 27. (In Persian).
10. Leino - Kilpi H. (2004). Guest editorial: We need more nursing ethics research. *Journal of Advanced Nursing*; 45(4): 345-346.
11. Vinson JA. (2000). Nursing's epistemology revisited in relation to professional education competencies. *Journal of Professional Nursing*; 16(1): 39-46.
12. American Nurses Association. (2016). Code of ethics for nurses with interpretative statements. Available at: <https://www.nursingworld.org/practice-policy/nursing-excellence/ethics/code-of-ethics-for-nurses/>. Accessed: 2017 July 25.
13. Dehghani A, Salsali M, Cheraghi MA. (2015). Professionalism in Iranian nursing: Concept analysis. *Int J Nurs Knowl*; 1-8. (In Persian).
14. Dehghani A, Radbeh F, Parviniannasab A, Khaki S, Shamsizadeh M, Beyramijam M. (2014). Enactment of professional ethics standards compliance in patients and nurses prospective. *Holistic Nursing and Midwifery*; 25(78):64-72. (In Persian).
15. Dierckx de Casterle B, Grypdonck M, Cannaerts N, Steeman E. (2004). Empirical ethics in action: Lessons from two empirical studies in nursing ethics. *Med Health Care Philos*; 7(1): 9-31.
16. Borhani F, Alhani F, Mohammadi E, Abbaszadeh A. (2011). Nursing students perception of barriers of acquiring professional ethics: A qualitative research. *Strides Dev Med Educ*; 8 (1):67-80. (In Persian).
17. Sokhanvar R. (1997). The effect knowledge of nursing ethics in clinical decision-makings and applying the perspective of working nurses in Shiraz University of Medical Sciences. [MSc Dissertation]. Shiraz: Shiraz University of Medical Sciences, Fatemeh School of Nursing & Midwifery of Shiraz. (In Persian).
18. Peter E, Lunardi VL, Macfarlane A. (2004). Nursing resistance as ethical action: Literature review. *J Adv Nurs*; 46(4): 403-16.
19. Kelly B. (1991). The professional values of English nursing undergraduates. *J Adv Nurs*; 16(7): 867-72.

36. Khaghanizade M, Mokhtari Nouri J, Jafari H, Sirati Nir M. (2017). Developmental strategies for nursing ethics education. *Med Ethics J*; 10(38): 81-90. (In Persian).
37. Faramarz-Gharamalaki A, Hosseini M. (2012). Mutual relation of ethic and education in medicine. *Iranian J Med Ethics Hist*; 5(0, 3):0-78. (In Persian).
38. Baloochi Beydokhti T, Tolide-ie H, Fathi A, Hoseini M, Gohari Bahari S. (2014). Relationship between religious orientation and moral sensitivity in the decision making process among nurses. *J Med Ethics Hist Med*; 7(3): 48-57. (In Persian).
39. Chodin. (2009). Ethics in nursing care associated with professional codes of practice. Translated by: Dehghan Nayeri N. 1st Ed. Tehran: Published Mehr Rawash. Pp. 77_82. (In Persian).
33. Borhani F, Alhani F, Mohammadi I, Abbaszadeh A. (2009). Professional nursing ethics: its development and challenges. *J Med Ethics Hist Med*; 2(3): 27-38. (In Persian).
34. Borhani F, Abbaszadeh A, Mosenpur M. (2011). Students' perceptions of barriers to professional ethics and sensitivity. *Med Ethics J*; 5(15): 83-104. (In Persian).
35. Jafarimanesh H, Ranjbaran M, Vakilian K, Tajik R, Almasi-Hashiani A. (2016). Nursing's code of ethics: a survey of respecting the code among nursing students. *J Med Ethics Hist Med*; 6(6): 45-44. (In Persian).